

Nr 1796

av fru Sundberg m. fl.

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:32 med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken, m. m.

Moderata samlingspartiet har i partimotion yrkat avslag på proposition 1973:32. Därest detta yrkande inte skulle vinna riksdagens bifall vill vi föreslå att följande ändringar vidtages i propositionen.

Trolovning

Propositionen föreslår att nuvarande första kapitel i giftermålsbalken, vilket gäller trolovning, i sin helhet skall upphöra att gälla. Vi har i princip ingen erinran mot att trolovningsbegreppet utmönstras ur lagstiftningen. Emellertid kommer det, som bl. a. lagrådet påpekat, att alltså finnas författningar där trolovningsbegreppet förekommer. Vi anser det mindre lämpligt att begreppet trolovning kommer att användas i gällande författningar (bl. a. i 8 kap. GB) samtidigt som någon legaldefinition av dess innebörd icke står att finna i gällande rätt.

Denna fråga kan lösas genom att 1 kap. 1 § GB, som anger vad trolovning innebär, behålls så länge begreppet finns kvar i övrig författningstext. Eventuellt kan som föreslagits under remissbehandlingen den vägen väljas att det i övergångsbestämmelserna till den föreslagna lagen om ändring i giftermålsbalken införs ett stadgande där det erinras om innehållet i nuvarande 1 kap. 1 § GB.

Den förstnämnda lösningen – att t. v. behålla 1 kap. 1 § GB – synes dock vara att föredra eftersom det också medför att balken efter ändringen får en mer väsentlig s. k. portalparagraf än vad som blir fallet enligt propositionen. Behålles 1 kap. 1 § GB, vilket lagrådet ansett böra ske, följer formellt ändringar i vissa andra paragrafer.

Giftomannasamtycke

Föredraganden föreslår att kravet om giftomannasamtycke för ingående av äktenskap slopas för den som är under 18 år. Föräldrarnas intresse av inflytande på giftermålsfrågan föreslås tillgodoses genom föreskrift att länsstyrelsen i dispensärendet skall inhämta yttrande från den underåriges vårdnadshavare om det kan ske. Vårdnadshavare bör också ges rätt att föra talan mot dispensmyndighets beslut.

Vi delar icke uppfattningen att kravet på giftomannasamtycke kan slopas för den som icke fyllt 18 år. Den unges rättsliga handlingsförmåga är här i övrigt starkt beskuren, och föräldrar och förmyndare har viss bestämmanderätt över honom eller henne. Om man reducerar denna

bestämmanderätt till blott en rätt att få yttra sig i dispensärendet berövar man föräldrarna en värdnadsfunktion och överför densamma till en myndighet, vilket innebär en opåkallad försvagning av familjebanden.

Ett giftermål innebär ett viktigt steg i ekonomiskt avseende. Genom äktenskapets ingående erhåller vardera maken giftorätt i den andres egendom, och denna egendom är ofta av den art att omyndig själv ej äger att förfoga över densamma, t. ex. skänkt eller ärvd förmögenhet. Ett ingående av äktenskap har enligt vår uppfattning så vittgående personliga och ekonomiska rättsverkningar att förmyndares tillstånd även framdeles bör krävas.

Föräldrarna torde dessutom vara de som bäst kan avgöra hurvida den unge uppfyller de krav på mognad och omdömesgillhet som erfordras för ingående av äktenskap. Skulle föräldrarna motsätta sig äktenskapet innebär gällande rätt, att frågan om äktenskapet skall tillåtas måste prövas såväl av allmän domstol som av länsstyrelse och efter överklagande — av förvaltningsdomstol. Vi anser icke att skäl finnes att ändra detta förfarande, särskilt som antalet fall med prövning starkt torde komma att minska genom att äktenskap enligt förslaget i propositionen kan ingås av envar som fyllt 18 år utan att särskilt tillstånd fordras.

Ingående av äktenskap

Vi konstaterar med tillfredsställelse att vigseln även framdeles kommer att konstituera äktenskap. Formen för äktenskapets ingående måste enligt vår uppfattning vara sådan att den, förutom att vara en rättshandling, också ger uttryck för makarnas allvarliga vilja att leva tillsammans och ta ansvar för varandra i livets alla skiften.

Föredraganden föreslår i propositionen, att det i Kungl. Maj:ts föreskrifter om borgerlig vigsel upptas ett förenklat alternativ till det nuvarande borgerliga vigselformuläret. Detta alternativ bör enligt förslaget inte innehålla mer än de för vigseln konstitutiva moment som anges i GB. Vår uppfattning är att det stora flertalet av dem som i dag vig borgerligt önskar, inte en förenklad, utan i stället en mera högtidlig form av den borgerliga vigseln. Vi instämmer i den uppfattning som framförts av Malmö tingsrätt vid remissbehandlingen, nämligen att det inte av hänsyn till den lilla grupp som önskar ingå äktenskap helt utan ceremonier finns skäl att reformera formerna för äktenskapets ingående på sätt som på goda grunder kan antas strida mot flertalets önskingar.

Vi motsätter oss däremot inte förslaget om att det borgerliga vigselformuläret utformas med olika alternativ. Gemensamt för dem måste dock vara att handlingens vikt framgår av formen och att den principiella grundsynen på värdet av en trofast gemenskap mellan två makar kommer till uttryck. Moderata samlingspartiet har i en partimotion redogjort för de grundläggande värderingar som vi knyter till äktenskapet, och vi finner det betydelsefullt att dessa värderingar klart framträder vid själva vigselakten. Vi motsätter oss därför att vigsel skall

kunna ingås efter ett förfarande som uteslutande begränsas till de konstitutiva momenten och föreslår att eventuell alternativ form för äktenskaps ingående utformas så, att makarnas ansvar för varandra och för äktenskapskets karaktär av livslång gemenskap tydligt framgår.

Trohetsbegreppet

Föredragande statsrådet föreslår — till skillnad från familjelagssakkunniga — icke någon ändring av bestämmelserna i 5 kap. 1 § GB: "Man och hustru äro skyldiga varandra trohet och bistånd; de hava att i samråd verka för familjens bästa." Föredraganden anser dock formuleringen något ålderdomlig och menar att den ger uttryck för att tillmäta den sexuella troheten i äktenskapet alltför stor vikt. "Trohetskravet har emellertid i själva verket här en vidsträckt innebörd och är närmast liktydigt med lojalitet och ömsesidig hänsyn" (prop. s. 90).

Det anförda citatet ur propositionen kan möjligen ge det intrycket att föredraganden lämnar den sexuella troheten utanför trohetsbegreppet i 5 kap. 1 §. Om så är fallet framgår dock icke entydigt. Lagstiftningen skall dock även framgent — i likhet med vad fallet är i hela den västerländska kulturkretsen — bygga på det monogama äktenskapet. För barn som föds under äktenskap eller å sådan tid efter dess upplösning att det kan vara avlat dessförinnan gäller den sedan gammalt uppställda faderskapsregeln: "pater est quem nuptiae demonstrant", dvs. den är fader till ett barn som äktenskapet utpekar. Detta är den s. k. faderskapspresumtionen. Mannen antas vara fader till hustruns barn. För att denna presumtion skall kunna upprätthållas torde förutsättas att samhället som norm uppställer sexuell trohet inom äktenskapet.

Medling

I propositionen med förslag till ändringar i giftermålsbalken föreslås att familjerådgivning och medling innehållsmässigt närmas till varandra. Föredraganden föreslår också att systemet med särskilda medlare tills vidare får behållas vid sidan av familjerådgivningen. Enligt vår uppfattning har familjerådgivning vissa företräden framför medlingen i så måtto, att familjerådgivningen genom sin utformning står till förfogande för människor för att hjälpa dem med deras personliga problem på ett tidigare stadium. Medlingen utnyttjas i praktiken inte förrän förhållandet mellan makarna blivit sådant, att ansökan om hemskilnad eller äktenskapsskillnad aktualiserats. Den obligatoriska medlingen har i vissa fall fungerat otillfredsställande genom att en av parterna nekat att infinna sig, varför förfarandet begränsats till ett intyg om att försök till medling ägt rum. Samtidigt vill vi emellertid påpeka att ca 25 % av dem som sökt hemskilnad icke tar ut äktenskapsskillnad. Till en stor del kan medlingen ha bidragit till att förhastade skilsmässor icke kommit till stånd. Vi anser att medlingssystemet, inte minst genom den förankring det har i det allmänna medvetandet, även i framtiden bör stå till förfogande för dem

som önskar medling och motsätter oss alltså propositionens förslag om att institutet endast skall fungera "tills vidare". Medlingen bör dock vara frivillig.

Familjelagssakkunniga har i sitt betänkande föreslagit att länsstyrelsen skall utse två medlare i varje kommun genom särskilt förordnande. Detta innebär bl. a. att den nuvarande ordningen med automatisk behörighet för vissa kyrkliga befattningshavare avskaffas. De flesta människor vänder sig dock till en präst för medling och enligt vår uppfattning kommer så att vara fallet även i framtiden. Även om det finns skäl att anta att präster även i fortsättningen kommer att stå till förfogande för den typ av själavård, som medlingen utgör, skulle det underlätta för dem som icke personligen känner till en församlingspräst att en av de i kommunen förordnade medlarna var präst i svenska kyrkan.

Vi föreslår att detta lagfästes.

Äktenskapsskillnad

Propositionen föreslår att hemskillnadsinstitutet skall ersättas av en förordning som innebär att äktenskapsskillnad i vissa fall skall föregås av en betänketid. I de fall makarna är ense om att upplösa äktenskapet, och ingen av makarna har vårdnad om barn under 16 år, skall dock äktenskapsskillnad kunna ske utan att betänketid föregått äktenskapets upplösning.

Enligt vår uppfattning bör betänketiden alltid föregå äktenskapsskillnad. De nuvarande hemskillnadsreglerna avser ett förfarande som har till syfte att ge makarna tid att pröva om söndring dem emellan är så djupgående att äktenskapet inte längre bör bestå. Det torde inte sällan förekomma att ett beslut om skilsmässa fattas utan att parterna noga övervägt följderna av äktenskapets upplösning. En betänketid kan ge möjlighet till sådant övervägande och dessutom kan parterna därigenom få tillfälle till familjerådgivning innan slutgiltig dom om äktenskapsskillnad fallit. Hemskillnad enligt nu gällande ordning tjänar också till att underlätta omställning till nya ekonomiska levnadshetingelser, och det finns skäl att förmoda att en sådan omställningsperiod är minst lika angelägen nu som tidigare.

Åtskilliga äktenskap i vilka barn under 16 år ej finnes är sådana som varat länge. En generell betänketid skulle förhindra att en förhastad skilsmässa blir följden av en situation där den ena parten upplever sig vara kränkt och medger skilsmässa, vilket efter moget övervägande icke skulle skett.

Grundläggande för vår åsikt att äktenskap icke omedelbart skall få upplösas är emellertid vår uppfattning om äktenskapet som ett i princip livsvarigt förbund. Också vid en tidpunkt då den personliga gemenskapen mellan makarna upplevs som obefintlig är makarna oftast medvetna om att tidigare en djup sådan förelegat, byggd på förtroende och ansvar. Att medge omedelbar upplösning av den rättsliga form som denna gemenskap tagit sig uttryck i står i strid med uppfattningen om äktenskapet som ett i

princip livsvarigt förbund.

I de fall makarna gemensamt ansöker om äktenskapsskillnad och vårdnad om barn inte föreligger bör dock betänketiden kunna vara kortare än de sex månader som föreslås gälla i övrigt. Vi föreslår att betänketiden i dessa fall skall vara tre månader.

Genom att ställa krav på obligatorisk betänketid vid skilsmässa kan samhället bidra till att skilsmässan mindre ofta upplevs som förhastad och i vissa fall icke kommer till stånd. Samhällets krav på obligatorisk betänketid ger också uttryck för en uppfattning som betonar allvaret i den förbindelse som ett äktenskap utgör.

Rätt för fader till barn utom äktenskap att få vårdnaden

Den rättsliga vårdnaden om barn innefattar omsorgen om dess person. Häri ingår den löpande uppsikten över barnet med rätt och plikt för vårdnadshavaren att tillse att barnets behov i allt som hör till det dagliga uppehållet blir tillgodosedda liksom dess behov av vård vid sjukdom och av hjälp och stöd av personligt slag. Barn utom äktenskap kan med nuvarande ordning inte stå under gemensam rättslig vårdnad av bägge föräldrarna. Föredraganden föreslår icke heller att så skall kunna bli fallet enligt det nya lagförslaget. I propositionen föreslås däremot att möjligheterna för fadern till barn utom äktenskap att få vårdnaden om detta vidgas.

Enligt förslaget om ändring i föräldrabalken 6 kap. 12 § föreslås att fadern på ansökan skall kunna få vårdnaden, om detta finnes skäligt med hänsyn till barnets bästa. Något krav på att fadern för att få vårdnaden om barnet skall ha varit sammanboende med detta framföres icke av föredraganden, som anför: "Skulle det faktiskt vara bättre för barnet att stå under faderns vårdnad trots att föräldrarna aldrig har sammanlevt och modern i och för sig är skickad att ta hand om barnet, synes det emellertid starkt motiverat att fadern också får vårdnaden."

Vi kan icke biträda detta förslag. För verkligt ensamstående mödrar kan genomförandet av lagen medföra en stor osäkerhet. Antalet aborter kan stiga starkt om kvinnan upplever det som en allvarlig fara att hon kan komma att fräntas vårdnaden om det väntade barnet. Den ensamma moder som väljer att föda sitt barn måste ha trygghet att veta att barnet icke skall tagas ifrån henne, även om faderns möjligheter att vårda barnet är överlägsna hennes egna. Särskilt viktigt är det att inte en uppluckring sker av denna hennes rätt med hänsyn till att utländska fäder då ges ökade möjligheter att genom processer få vårdnaden om barnet, och modern därmed berövas även umgängesrätt med barnet i de fall barnet förs ut ur landet.

Även i de fall barnets föräldrar varit sammanboende bör vårdnaden som nu tillfalla modern. Bakgrunden till förslaget i propositionen är kravet på att samma regler som för gifta skall gälla i olika hänseenden också för dem som lever samman utan att gifta sig. Dessa krav innebär i själva verket att man anser att äktenskapets rättsregler är de sakligt sett

riktiga reglerna för samlevnadssituationen. Av någon anledning intar man samtidigt den ståndpunkten att de som vill ha reglerna tillämpliga inte skall behöva anlita den form som står till buds för att nå den effekten, nämligen giftermål.

De samlevnandes önskemål att familjebildningen skall ha formen av fri samlevnad bör respekteras. Men om allt fler av äktenskapets regler överförs att gälla också samboende förändras den fria samlevnaden till att icke längre vara "fri" utan övergår på dessa punkter till att bli reglerad precis som om samlevnaden skett inom äktenskapet. Möjligheten för fadern att ensam få vårdnaden om sitt barn föreligger alltid vid upplösningen av ett äktenskap, och vi anser icke att denna regel skall urholkas genom att motsvarande verkan skall åvila upplösningen av ett sammanlevnadsförhållande.

12 § i föräldrabalken bör enligt vårt förslag behålla den lydelse den fick 1969. Föräldrarna bör alltså vara ense om att fadern skall få vårdnaden om sitt barn för att ansökan skall kunna bifallas.

Sammanboendes rätt till bostad

Föredraganden lämnar i propositionen förslag till lag om ogifta sammanboendes gemensamma bostad. Denna lag är avsedd att komplettera nu gällande lag som vid upplösning av äktenskap ger rätten till den gemensamma bostaden till den av makarna som bäst behöver den.

Vad vi i föregående stycke anfört om principerna för lagstiftning för sammanboende med avsikt att jämställa dessa med gifta äger sin tillämpning även här. Föredraganden anför att den nu gällande ordningen kan ge stötande och från social synpunkt olämpliga resultat när en äktenskapsliknande sammanlevnad upphör. Vi anser icke att så är fallet. Nuvarande situation på bostadsmarknaden innebär att ingen barnfamilj behöver stå utan bostad, och samhällets olika stödåtgärder för ensamstående förälder förhindrar dessutom att kostnaden för en bostad skulle bli oöverkomlig.

Stora svårigheter kan också uppkomma när det gäller att tolka uttrycken "äktenskapsliknande samlevnad" och "bäst behöver den". Den föreslagna lagen kan dessutom komma att bidra till att konservera den orättvisa som drabbar den som blir utan bostad och förhindra att befintlig bostad bytes mot två mindre. Än mer orättvist finner vi förslaget vara mot bakgrund av att den part som står för bostaden medvetet har avstått från att ingå äktenskap och därmed velat ställa sig utanför de regler som gäller för gifta. Vi anser att förslaget innebär ett intrång i den enskildes rättssäkerhet och föreslår att förslaget om denna lag avslås.

På vederbörande utskott torde få ankomma att utarbeta erforderlig författningstext.

Hemställan

Med hänvisning till vad som anförts hemställes

att riksdagen vid behandlingen av proposition 1973:32

1. beslutar att 1 kap. 1 § giftermålsbalken alltjämt skall gälla;
2. beslutar att giftomannasamtycke skall krävas för minderårigs ingående av äktenskap;
3. ger Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts om utformningen av borgerliga vigselformulär;
4. ger Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts om trohetsbegreppet;
5. beslutar att medlingsinstitutet inte skall ha provisorisk karaktär och att en av de två förordnade medlarna i varje kommun bör vara präst i svenska kyrkan;
6. beslutar att äktenskapsskillnad – utom i fall som avses i 11 kap. 4 och 5 §§ giftermålsbalken – alltid skall föregås av betänketid, vilken när make har barn som står under hans vårdnad eller då endast en av makarna vill att äktenskapet skall upplösas skall bestämmas till sex månader och i övriga fall till tre månader;
7. avslår förslaget om ändring i 6 kap. 12 § föräldrabalken, samt
8. avslår förslaget till lag om ogifta sammanboendes gemensamma bostad.

Stockholm den 10 april 1973

INGRID SUNDBERG (m)

OVE NORDSTRANDH (m)

TAGE ADOLFSSON (m)

GUNNAR OSKARSON (m)

LARS SCHÖTT (m)

ALLAN ÅKERLIND (m)

HANS NORDGREN (m)

NILS CARLSHAMRE (m)

P.-O. STRINDBERG (m)

CARL-WILH. LOTHIGIUS (m)

ROLF CLARKSON (m)